HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

ועוכלא וכמה היא עוכלא אחד מחמשה ברביע [א]ובמדת הלח הוא עושה הין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית ושמינית ואחד משמונה בשמינית וזהו קורטוב ולעביד נמי קביים [ב]אתי לאיחלופי בתרקב אלמא טעו אינשי תילתא אי הכי קב נמי לא ליעביד דאתי לאיחלופי בחצי תרקב אלא קביים היינו טעמא דלא עביד דאתי לאיחלופי בחצי תרקב אלמא טעי איניש ריבעא אי הכי חצי תומן ועוכלא לא ליעביד אמר רב פפא מדות קטנות בקיאי בהו אינשי שלישית ההין רביעית ההין לא ליעביד [ג]כיון דהוו במקדש לא גזרו בהו רבנן במקדש נמי ליגזור [א]כהנים זריזין הן: [ב]אמר שמואל [ד]אין מוסיפין על המדות יותר משתות ולא על המטבע יתר משתות [ג][ה]והמשתכר אל ישתכר יותר משתות אין מוסיפין על המדות יותר משתות מ״ט אילימא משום אפקועי תרעא שתות נמי לא [אלא משום אונאה דלא ליהוי ביטול מקח [ד]והאמר [ה]רבא [ו]כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר אלא דלא ליהוי פסידא לתגרא פסידא הוא דלא ליהוי ליה רווחא לא בעי [ו]זבן וזבין תגרא איקרי [ז]אלא אמר רב חסדא שמואל קרא אשכח ודרש [1]והשקל עשרים גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם

מנה

ליה בהדייהו דהיינו תומן אבל שמינית לשון נקבה היינו שמינית הלוג והיינו דקתני לקמיה גבי לוג רביעית ושמינית אבל הכא גבי קב גרס רובע ותומן והתומן חצי לוג ג׳ ביצים וחצי תומן ביצה ומחצה: **ועוכלא אחד מחמשה ברובע.** הקב כלומר אחד מה׳ בלוג היינו ביצה וחומש ביצה שהלוג ו׳ ביצים וכן פירש רבינו חננאל ועיקר. והשתא לא עדיף חצי תומן על עוכלא כי אם חומש שחצי תומן ביצה ומחצה שהן ז׳ חומשין וחצי חומש דהיינו ה׳ חומשין וה׳ חצאי חומש והעוכלא היא ביצה וחומש ביצה דהיינו ו׳ חומשין שהן ד׳ חומשין וד׳ חצאי חומש נמצא חצי תומן יתר על עוכלא חומש וחצי חומש ביצה ואישתכח דלא עדיף מיניה ריבעא אלא חומשא והכי פרכינן לקמן חצי תומן ועוכלא לא נעביד דכיון דטעו אינשי בריבעא כ״ש דטעו בחומשא: **הין.** י״ב לוג הוא דהיינו נמי תרקב: **חצי ההין.** היינו חצי תרקב: **שלישית ההין.** דהיינו קב. לקמיה מפרש למה התקינו: **רביעית ההין.** היינו שלשה לוגין. והא דלא עביד נמי חצי רביעית ההין דהיינו לוג ומחצה משום דאתי למיטעי בחצי קב דיבש דהיינו ב׳ לוגין ואמרי׳ לקמן דבריבעא טעו אינשי: **ולוג.** היינו נמי רובע הקב דלעיל [פט:]: **וחצי לוג.** היינו תומן דיבש: **ורביעית.** היינו חצי תומן דאמרן לעיל [שם] ביצה ומחצה: **ושמינית.** היינו חצי ביצה ורביע ביצה אבל יבש אין דרכו למדוד בכלי קטן כל כך אלא נמכר באומד או במשקל אם דבר יקר הוא: **וחצי שמינית** גרסינן בתוספתא [פ״ה ה״ד]. וזהו קורטוב הנזכר בהרבה מקומו׳ מ׳ סאה חסר קורטוב שנפל לתוכו קורטוב יין בפ״ב דחולין (דף כו.) ובפ״ק דמכות (דף ג:): **וליעביד נמי קביים.** דליהוי שלישית הסאה כי היכי דתקון שלישית ההין: ומשני **אתי לאחלופי בתרקב.** דהוא שלשה קבין וגדול שליש מקביים וימדוד לו מוכר בקביים תחת תרקב: **בחצי תרקב.** דהיינו קב וחצי ואינו פחות מקביים שליש אלא רביע ואתי למיטעי: נראה בעיני דה״ג **אי הכי חצי תומן ועוכלא לא ניעביד.** שהחצי תומן אינו גדול אפי׳ רביע כי אם חומש כדפרישית לעיל וכ״ש דאתי למיטעי: **בקיאי בהו אינשי.** שמתוך קטנותו יודעין בהו לשער כמה מחזיק ולא אתי לרמות: **רביעית ההין.** פחותה משלישית ההין רביע ואתי למיטעי: **כיון דהוו במקדש.** כדאמרן לעיל (דף פו:) שנתות היו בהין עד כאן לפר עד כאן לאיל עד כאן לכבש דהיינו חצי ושלישית ורביעית ההין: **אין מוסיפין על המדות כו׳.** אם באו אנשי העיר להוסיף על כל המדות בין גדולות בין קטנות לפי חשבון אחד מכור עד רביעית ולשבר מדות הראשונות דלא ליתי למיטעי אין מגדילין כי אם שתות יותר שמי שהחזיק ה׳ ביצים יחזיק עתה ו׳. וטעמא מפרש לקמיה: **והמשתכר.** כגון חנוני הקונה יין ופירות מן הסיטון הרבה ביחד כדי למכור מעט מעט אל ישתכר יותר משתות [וכגון שלא הוקר השער אבל אם לקח בשעת הגורן ועכשיו הוקיר ישתכר אפילו כפליים כפי שהשער הולך. ותקנת חכמים היא זו שלא ישתכר יותר]: **משום אפקועי תרעא.** שמביאים תבואה לכאן כשיראו שהוסיפו המדות יוקירו ומשנכנס היוקר מוקירין יותר מכדי תוספת: **שתות נמי לא ניעביד.** משום האי טעמא גופיה: **אלא.** להכי אין מוסיפין יותר משתות משום דאותו מכר דהוי עכשיו אונאה אין שניהם חוזרין כשאין מוסיפין אלא שתות: **ליהוי ביטול מקח.** אם נוסיף יתר על שתות ולא נכון לעשות תקנה שיבטלו על ידה המכירות והיכי דמי כגון החמרים שמביאין תבואה לכאן רגילים ליתן ה׳ קבין בה׳ [דינר] וכשהוסיפו המדות שתות והן לא ידעו יתנו כמו כן ה׳ קבין בה׳ דינר ונמצא שנתאנה שתות דו׳ קבין יש בהני ה׳ ויחזיר לו פשוט ויהיה המכר קיים אבל אם הוסיפו על החמשה קבין קב וחצי הרי נתאנה יתר משתות ובטל המקח: **והאמר רבא כו׳.** ואפילו אם יוסיפו על המדות פחות משתות ליהוי ביטול מקח: **כל דבר שבמדה.** שהוטעה במדה אפילו פחות מכדי אונאה דהיינו פחות משתות דהוי מחילה בחפץ הנמכר באומד הכא חוזר משום דטעות גמור הוא ושניהן נמי חוזרין אלא משום דפחות מכדי אונאה הוי מחילה ומיהו מקח טעות הוי לחזור שניהן דהא לרבא לית ליה חזרה במי שנתאנה טפי מן המאנה דפסק רבא בפרק הזהב (ב״מ דף נ.) הלכתא שתות קנה ומחזיר אונאה אבל בפחות משתות הוי מחילה וביותר משתות שניהן חוזרין: **דלא ליהוי פסידא לתגרא.** שבא מעיר אחרת ואמרן דמשתכר שתות ובשלא הוסיפו כי אם שתות והוא לא ידע ומכר כמו שהיה רגיל עד עכשיו לא איבד כי אם שתות שהיה לו להרויח ולא הפסיד מקרן שלו כלום אבל אם הוסיפו יותר משתות אית ליה פסידא מקרן שלו: ומתמה גמרא **פסידא הוא דלא ליהוי ליה.** כלומר להכי חשו דלא יפסיד מקרן שלו כלום אבל לריוח שלו לא חשו חכמים אם לא ירויח: **זבן וזבין תגרא איקרי.** בתמיה. משל הוא וכי לכך קנה התבואה רחוק מכאן שיתננה כאן באותן דמים כדי שיקרא תגר ולהרויח אינו חושש הא ודאי אין לך פסידא גדולה מזו שטורח ואוכל ואינו מרויח. והכי הוי להו למימר אין מוסיפין על המדות שתות כי אם פחות משתות כדי שירויח התגר פורתא: **קרא אשכח.** דאמר מוסיפין שתות והלכך מותר להוסיף שתות דלא חייש קרא אתגר אם יטעה בתוספת ולא ירויח ומיהו יותר משתות אין מוסיפין משום פסידא דתגרא שהרי לא התיר הכתוב [כן נראה הטעם בעיני]: **השקל.** סלע: **עשרים גרה.** מעות קטנות שיש מהן ה׳ בדינר: **עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל.** שלש חשבונות הללו ביחד המנה יהיה לכם ויש לומר דיש מקומות שהמנה חמשה עשר סלעים ויש חמשה ועשרים לכך נאמר שלשת המנים הללו המנה של קודש יהיה לכם:

מנה

במקדש נמי לגזור. אע״פ שהיו צריכין למדוד שלישית ההין לאיל ורביעית לכבש יכולין היו למדוד בלוגין לחצי הין ששה לוגין לשלישית ההין ארבעה לוגין לרביעית שלשה לוגין: **והשקל** עשרים גרה. תימה והא כ״ד גרה הוי דגרה הוי מעה כתרגומו עשרים גרה עשרין מעין (שמות ל) ואמרי׳ (קדושין יא: יב.) דסלע ד׳ דינרים ושש מעה כסף דינר הוי כ״ד [א] ואומר ר״ת דבימי חכמים הוסיפו שתות על הסלע דמעיקרא לא היה רק עשרים גרה והוסיפו עליו ד׳ גרה [ב] ולר״י נראה דיחזקאל הוסיף ד׳ גרה על הסלע ולעולם המנה של חול כ״ה סלעים ושל קודש נ׳ אלא שבתחלה היה השקל עשרים והוסיף עליו ד׳ גרה וה״ק קרא והשקל שהיה תחלה עשרים גרה ומאותם שקלים יהיה לכם המנה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל והיינו ששים שקלים בין הכל ולא איירי בשקלים שניתוספו שמאותם לא היה המנה אלא חמשים כפלים של חול (א) כשקלים שהיו קודש שהוסיף והא דנקט קרא חשבון זה ולא רצה לכלול ששים שקלים יחד אומר ר״ת לפי שהיה להן משקלות אחת שליש מנה של קודש ואחת מנה של הדיוט ואחת של רביע מנה של קודש כמו שתרגם יונתן וסלעים עשרין מעין תלתות מניא עשרים סלעים מנא דכספא כ״ה סלעים רביעית מניא ט״ו סלעין כולהו שיתין מנא רבא דקודשא יהא לכון ולפי׳ ר״י קשיא דאין התרגום משמע כדבריו שאם יפרש תלתות מניא דהשתא הוי עשרים סלעים שמקודם א״כ כמו כן יפרש מנא דכספא של חול של עכשיו הוי עשרים וחמש סלעים של קודש לכן וזה אינו דהוי שלשים של קודש לכן ורש״י פי׳ בפירוש יחזקאל דמנא דכספא כ״ה סלעים מיירי במנה של חול שהיה קודם משמע שרוצה לומר כפי׳ ר״י שנשתנה מנה של חול וקשיא דלמה ליה למינקט מנה של קודש כיון שאינו אותו דאם לא היו אותן שלשה משקלות באותה שעה היה לו לכלול ששים שקלים יחד והר״ר משולם אומר דנקט קרא חשבון זה כנגד ברכת כהנים דיברכך יש ט״ו ויאר כ׳ וישא כ״ה ושמא במדרש הוא כך ויש ליתן טעם שלפי שמתברכין ישראל בנתינת שקלים עשה יחזקאל חשבון זה בשקלים:

כך

מסורת הש״ס

א) [שבת כ. וש״נ], ב) מנחות עז., ג) [מנחות שם ב״מ מ:], ד) קדושין מב: ב״מ נו: מנחות סט. עז., ה) [בקדושין איתא רבה], ו) [ב״מ מ: מנחות עז.], ז) [מנחות שם בכורות ה.],

◆

הגהות הב״ח

(א) תוס׳ ד״ה והשקל וכו׳ כפלים של חול אלא איירי בשקלים שהיו קודש:

◆

מוסף רש״י

כהנים זריזין הן. בקיאין הן בכל, דכתיב בהן (דברים לג) יורו משפטיך ליעקב (שבת קיד:) שכולם היו בני תורה ותרדים (שם כ.) או: דכיון שנכנס לעבודה בידוע שלמדוהו הלכות קודש (ערובין קד.). **אין מוסיפין על המדות כו׳.** מדות ומטבע כולהו נפקא מקראי לקמן, אבל השתא הוי ס״ד דשמואל סברא קאמר להכי פריך מאי טעמא (מנחות עז. מכת״י). **והמשתכר.** בדברים שיש בהם חיי נפש (ב״מ מ:). **מאי טעמא.** אין מוסיפין על המדות יותר משתות (מנחות עז.). **משום אפקועי תרעא.** שכשמגדיל המדות יותר, מתחיל השער להתייקר מפני יתרות המדות ומתוך שיתחיל להתיקר מעט הולך ומתיקר הרבה, דמי שאינו יודע תוספי המדות סבור דרעב בא לעולם ומתיקר יותר ויותר (שם מכת״י). **אלא.** משום הכי אין מוסיפין יותר משתות, משום אונאה **דלא ליהוי ביטול מקח.** דקי״ל (ב״מ מט:) אונאה שתות קנה ומחזיר אונאה, יתר משתות בטל מקח, הכא נמי התגר שמכר את התבואה אם לא ידע שהוסיפו על המדות ומכר לו כדי המדה הראשונה וזה קיבל במדה גדולה, הרי נתאנה שתות, ואעפ״כ קנה הלוקח ונותן לו דמי אונאה ואין המוכר יכול לחזור בו, ותקנו כדי שיהא ללוקח מה לאכול (מנחות עז.). **כל דבר שבמדה כו׳ חוזר.** משום דקפיד עליה והרי נתאנה במדה (שם) שאין זה כשאר אונאות דקי״ל פחות משתות מחיל איניש, דהתם אין כל אדם יכול לצמצם הדמים, אבל טועה במדה טעות הוא ואדעתא דהכי לא עביד (קדושין מב:). **דלא ליהוי פסידא לתגרא.** מפני החמרים שקונה תבואה בכפרים ומוכר בעיר, שלא יפסיד, לפי שבני הכפרים מוכרים לו במדה הראשונה, מדה בחמש סלעים, והוא מוכר בעיר בשש סלעים, כדאמרינן שלא ישתכר יותר משתות, ומחדש שאין החמר מכיר התוספת של מדה מוכר במדת העיר הגדולה, ואם נוסיף יותר על שתות מפסיד מן הדמים שהוא נתן בה (מנחות עז. מכת״י). **רווחא לא בעי.** דכי מוסיפין שתות לא מפסיד ולא משתכר (שם) א״כ שאין התגר מרויח כלום מה תקנה עשו לו (מנחות שם). **זבן וזבין תגרא איקרי.** בתמיה, משל הוא לאמר לשוטה לקח בדמים וחזור ומכור בלא שכר ותיקרי תגר (ב״מ מ:). **קרא אשכח ודרש.** דגזירת הכתוב היא (מנחות עז.). **עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל.** הרי ששים שקלים, אותן ששים שקלים יהיה להם המנה, וסלע ארבעה זוזים הרי ר״מ זוזי דינרים הוו בהאי מנה, וקי״ל דמנה דאורייתא אינה אלא כ״ה סלעים שהם ק׳ זוזים (שם).

עין משפט נר מצוה

קמא א ב מיי׳ פ״ז מהל׳ גניבה הל׳ ז סמג לאוין קנה טוש״ע ח״מ סי׳ רלא סעיף ד:

קמב ג מיי׳ שם הל׳ ז.

קמג ד מיי׳ פ״ח מהל׳ גניבה הל׳ יז סמג עשין עב טוש״ע ח״מ סי׳ רלא סעיף טו:

קמד ה מיי׳ פי״ד מהל׳ מכירה הל׳ א סמג לאוין קע טוש״ע שם סעיף כ:

קמה ו מיי׳ שם פט״ו הלכה א ב ועיין בהשגות סמג שם טוש״ע ח״מ סי׳ רלב סעיף א:

◆

תורה אור השלם

1 וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה עֶשְׂרִים שְׁקָלִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שְׁקָלִים עֲשָׂרָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם: יחזקאל מה יב

◆

מוסף תוספות

א. שהשקל של תורה וכו׳ הוא הנקרא סלע כדמתרגמינן כסף שלשים שקלים כסף תלתין סלעין. ר״י מיגש. ב. נ״א: שהוסיפן על הדינרים, דהשקל הוה עשרים גרה ומתרגמינן עשרים מעה ויגיע לכל דינר חמש מעות, והם הוסיפו שתות ואמרו שש מעה כסף דינר. תוס׳ רי״ד.

◆

רבינו גרשום

עוכלא. אונקרא וחצי וקורין אותו חצי ורדגו והיינו אחד מח׳ ברובע דבין שלם לפלגא לא טעו אינשי: ומקשי׳ וליעבד נמי קביים. אמאי עביד חצי תרקב ולא קביים: ומשני משום דלמ׳ אתי לאחלופי קביים בתרקב: אי הכי. דחיישי׳ דטעי בתלתא: קב נמי לא ליעבד דאתי לאחלופי בחצי תרקב. דשלישית גדול חצי תרקב מקב דחצי תרקב היינו קב וחצי. אלא מדה דקביים גדולה מחצי תרקב רביע אלמא טעו אינשי בריבעא: אי הכי. דטעו ברביע: תומן ועוכלא לא ליעבד. דמשום דאתי לאיחלופי תומן בעוכלא דתומן גדול מעוכלא רביע דתימן ב׳ אונקיות ועוכלא אונקא וחצי נמצא דתומן גדול מעוכלא רביע: שלישית ההין ורביעית ההין לא ליעבד. משום דאתי לאיחלופי שלישית ברביעית הואיל דברביע טעי אינש (ורביע פחתו מדה): כהנים זריזין הן. ולא אתי לאיחלופי במקדש אבל בעלמא דאין זריזין לא: אילימא משום דאתי לאפקועי תרעא. דאי אתי לאוסופי על המדות יותר משתות קא מפקיע לשערים לפי כי המוכר (בכי המוכר) שקנה המדה בה׳ פשיטות רוצה להרויח עליו השתות כדאמר לעיל המשתכר אל ישתכר יותר משתות ועכשיו אם מוסיף על המדה שמגדילין אותה יותר משתות ויראה שאין המדה מלאה מאותה מדה א) שקנה ה׳ פשיטי אם ממלאה יתייקר מן אותן דמים וקאתי לאפקוע שערים ולייקר אותה מכמות שהיו רגילין לקנותה קודם לכן: אי הכי מאי חזית מיותר משתות. אפילו שתות נמי לא יוסיף דמצי למימר הכי נמי משום אפקועי תרעא: אלא משום אונאה. אין עושין יותר על שתות דאי הוה מוסיפין יותר משתות ונתן לו במדה ישנה והוא קצץ עמו מדה חדשה הוי ביטול מקח דיותר על שתות בטל מקח ויהיה יכול לחזור בו מי שנתאנה אבל שתות מוסיפין דלא ליהוי בטול מקח אלא מחזיר אונאה: והאמר רבא כל דבר וכו׳. אלא מש״ה אין מוסיפין יותר על שתות: דלא ליהוי ליה פסידא לתגר. והא רווחא לא בעי למיהוה ליה בתמיה. וכי לכך הוא עשוי תגר דיקנה וימכור בלא ריוח: דזבן וזבין תגר איקרי. ואין צריך ריוח אחר: אלא. ודאי בדין הוא שאין מוסיפין אפי׳ שתות שלם כדי שירויח בו התגר מקצת משום טרחו. והא דאמר שמואל שתות קרא אשכח ודרשו דעד שתות רשות אבל מפני תקנת חנוני פוחתין. והשקל עשרים גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל. צרוף שקלים הללו ביחד תמצא ששים שקלים משקלם. ולכל שקל ושקל ד׳ דינר הרי דינר למנה מאתן וארבעין דינר וכך היה שיעור מנה של קודש והמנה של חולין אינו כ״א כ״ה שקלים שעולין ק׳ דינר. ואיכא למישמע מהדין קרא תלת

א) נראה דל״ל שקנה בעד ה׳ פשיטי יתייקר מן אותן דמים וכו׳.